

De Strandvisscherij langs de Vlaamsche Noordzeekust

HET LANDSCHAP.

Het uitzicht van de Noordzeekust der lage landen bij de zee is nagenoeg hetzelfde voor Noord en Zuid.

Van uit zee gezien verheft zich een keten van blonde met helmgras begroeide duinen — « la guirlande des dunes » naar het treffend beeld van Emile Verhaeren —, slechts hier en daar onderbroken door dijken met vuurtorens, afwateringen en riviermondningen.

Vóór dien dam van deels begroeid, deels bewegelijk zand strekt zich een doorgaans breed zeestrand uit, beurtelings door de steeds wisselende golven bij vloed ingenomen en bij ebbe weer verlaten. Beklimt men de hoogste toppen der duinen, de zoogenaamde « blekkers », omdat hun kale wanden vervaarlijk kunnen « blekken » of blinken in de zon, en schouwt men landwaarts over de duinvallen of « pannen » heen, dan reikt de blik kilometers ver over laag, vruchtbaar land: de polders. Grooter natuurlijker tegenstelling is nauwelijks denkbaar: zeewaarts de zandige, dorre duinen met schaarschen wilden plantengroei, landwaarts den kleiachtigen vetten poldergrond met malsche weiden en weelderige akkers.

Niet altijd heeft deze natuurlijke tegenstelling bestaan zooals ze ons thans treft: de polders zijn het werk van den mensch, zijn het resultaat van den noesten arbeid en den taaien strijd onze voorouders tegen de zee, die dammen en dijken tegen haar opwierpen en voet voor voet schorren en aanwassen op haar veroerden. Hoe dikwijls nam de zee met stormachtig geweld terug, wat reeds lang in het bezit der menschen scheen! Overstromingen en watervloeden zijn niet te tellen in onze geschiedenis. Ze waren vaak verschrikkelijk en verzwolgen dijken, huizen, dorpen, menschen en vee. Nog zit de schrik voor den watergolf in de bewoners van de kust en menig verhaal herinnert thans nog aan de fratsen van den waternekker of waterduivel, aan « Roeschaart », dien de beschermpatroon van de Vlaamsche Westkust, St. Idesbaldus, op zee heeft gemaand op de plaats waar een zandbank ergens vóór Nieuwpoort nog heden den naam van den gevreesden watergeest draagt.

Die wisselvallige strijd van de bedijkers tegen de zee is genoeg bekend en té overvloedig bezongen om er lang bij stil te staan. We beseffen dat hij door eeuwen geschreven en ongeschreven geschiedenis het Dietsche volkskarakter met zijn uitgesproken

bedachtzaamheid en zwijgzame volharding in voor- en tegenspoed heeft helpen vormen en stalen.

De polders, in historische tijden aan de Noordzee ontworsteld, behoreen sedert de middeleeuwen, dank zij de samenwerking van de monniken der groote kustabdijen Ter Duinen en Ter Doest en de boeren der zandstreek, tot de rijkste landbouw- en veeteeltstreken van de Nederlanden. Zij hebben een type van agrarische kultuur, van bevolking en van behuizing geschapen, die vrij scherp afsteekt bij de overige natuurlijke kultuurstreken van het land.

DE BEVOLKING.

Is de natuurlijke tegenstelling groot, niet minder groot is de economische tegenstelling van de bevolkingsgroepen van polders en duinen. Want ook de duinstrook wordt niet alleen door een autochtone bevolking bewoond, maar ook bebouwd. Er bestaat daar inderdaad een kultuur van « duin- of zandakkers », die, dank zij een intensieve en doelmatige bewerking en bescherming door ophooping tegen wind en verstuiving, vruchten opleveren.

Ook de duinbewoners zijn landbouwers, in de streek van Veurne-Ambacht, waar ik hoofdzakelijk mijn onderzoek doordreef, worden zij in den omgang « landgebruikers » (landgebrukers) genoemd. De meeste zoogenaamde visschershuizen of keeten zijn trouwens gebouwd op « cijnsgrond ». Het is totaal verkeerd deze bevolking, althans in den tegenwoordigen tijd, als een visschersbevolking te beschouwen. We zouden ze eerder kleine boeren moeten noemen, die als nevenbedrijf de visscherij beoefenen. « Echte » zeevisschers zijn er ook wel onder, patroons van schuiten zoowel als schippers-knechten en matrozen, maar deze beroepsmenschen zijn weinig talrijk, bezitten een aardappelveld en een lapje grond voor moestuin-behoefden, verminderen bovendien met den dag, omdat zij veel meer dan vroeger zich thans metterwoon in de onmiddellijke nabijheid van een havenplaats, in het door mij hierboven reeds aangehaald gebied, te Nieuwpoort en zelfs te Oostende vestigen.

Het zijn dan ook niet zoo zeer de « echte » zeevisschers, die het meest bij de strandvisscherij, waarover ik het zal hebben, betrokken zijn, al komt het voor dat zij ook deze visscherij beoefenen, wanneer ze voor langen tijd thuis zijn tusschen af- en aanmonsteren of op hun ouden dag. We mogen niet vergeten dat de streek, waarop mijn keus voor deze studie is gevallen, gedurende een groot deel van de 19^e eeuw het « hinterland » is geweest van de Vlaamsche IJslandvisschers, die jaarlijks op Fransche schoeners,

« IJslanders » gedoopt, in de vroegere 3^e Vlaamsche kusthaven van Vlaanderen, Duinkerke, sloop gingen (x).

Het wil mij voorkomen dat de rekruteering voor de visscherij in bepaalde tijden, wanneer deze visscherij, vooral deze op IJsland, bijzonder loonend was (een IJslandvaarder bracht na zes maanden afwezigheid op het einde van de 19e eeuw nog gemiddeld 11 à 1200 frank (in Fransche vijf frankstukken) thuis), ook onder deze kleine « landgebruikers », in het oudst bewaard bevolkingsregister van Oostduinkerke, dat van 1866, « daglooners » geheten, geschiedde. Het jaar 1866 zal menigeen niet zoo oud schijnen, maar het archief van de gemeente Oostduinkerke, waar ik de meeste dokumenten vandaan heb, werd grootendeels vernield tijdens den wereldoorlog door de beschieting van de gemeente in 1914, waardoor het gemeentehuis, toenmaals nog gevestigd in een herberg: De Kroon (thans Bakkerij Steen op den Burgweg) in de vlammen opging.

Het aantal geboekte daglooners is inderdaad zeer groot tegenover de groep der landbouwers, der visschers en der dorpsambachtslieden, zooals smid, wagenmaker, timmerlieden, metselaars, kleermaker, schoenmaker, enz. Voor Oostduinkerke, die, op Koksijde en Adinkerke na, bijna een grensgemeente tusschen Frankrijk en België is, komen daar nog de staatsbeambten bij, zooals doeaniers, tolbeambten, kustwachters (kustwaker in het register), jachtwachters (jachtbewaarder, id.), veldwachter en gendarmen, zonder de gebruikelijke vertegenwoordigers van godsdienst en onderwijs te vergeten: de pastoor, de onder-pastoor en de onderwijzers.

Daar in het door mij geraadpleegd bevolkingsregister van 1866 ook de gezinnen van de optelling van 1876 werden bijgeschreven, bereikte het aantal gezinnen omstreeks 1870-75 het cijfer van 286. Het aantal woonsteden is evenwel geringer: 271, maar verschillende gezinnen bewoonden soms éézelfde huis, zooals het zeer dikwijls het gebruik was voor « ingetrouwde » kinderen.

Alhoewel een aantal gezinnen bijzonder kroostrijk waren, gezinnen van 6 tot 9 kinderen zijn lang niet zeldzaam, zoowel bij de landbouwers als bij de visschers en de daglooners (één landbouwersgezin telt zelfs 16 kinderen) zal de totaalbevolking omstreeks 1870 het duizendtal wel niet hebben overschreden.

De stichting van een badplaats, en zelfs van badsteden met dijk (Nieuwpoort-bad behoort administratief bij Oostduinkerke, niet bij

(*) Zie hierover: J. Filliaert, De Laatste Vlaamsche IJslandvaarders, Nieuwpoort, J. Filliaert, 1937.

Nieuwpoort) gebeurde slechts omstreeks 1870 als van geenerlei gewicht mag worden gerekend. In 1936 telde Oostduinkerke reeds tengevolge van het toenemend verkeer en het badleven een autochtone bevolking van 4000 inwoners.

De voornaamste van mijn zegslieden, de Heer Edmond De Mey, een in 1874 geboren en getogen Oostduinkerkenaar, wien ik overigens tal van kostbare inlichtingen te danken heb, gewaagde dan ook tijdens mijn vraaggesprekken voortdurend van « vreemdelingen », met dien verstande menschen en families uit den onmiddellijken omtrek van het kerkdorp Oostduinkerke, die zich aldaar of op het grondgebied van deze gemeente om economische redenen gevestigd hadden sedert 1900.

De 286 gezinnen van 1870 waren verdeeld als volgt :

- 71 landbouwersgezinnen (landbouwer volgens eigen verklaring),
- 32 visschersgezinnen (visscher volgens eigen verklaring),
- 131 dagloonersgezinnen (daglooner volgens eigen verklaring).
- 52 gezinnen van middenstanders, notabelen en beambten inbegrepen.

Tot de middenstanders werden de hoogervermelde ambachtlieden, één enkel rentenier en een vrij groot aantal herbergiers gerekend. Deze laatsten oefenden meermaals een nevenberoep uit, b.v. dat van kleermaker.

Eén enkel landbouwer, Legein, verklaart als nevenberoep visscher te zijn. Een afstammeling, Legein, Victor, (Fikke Legein) bijgenaamd Ko (naar den vleinaam van zijn vader Jacobus Legein) is tot heden toe visscher te paard, en behoort, zooals we later zullen vaststellen, tot een bijzondere kategorie van kleine boeren. Zijn grootvader, die verklaarde landbouwer en tevens visscher te zijn, zal wel in hetzelfde geval hebben verkeerd.

Nog moet ik vermelden dat de landbouwersgezinnen meestal in de polders wonen langs beide zijden van den ouden steenweg van Veurne naar Nieuwpoort, nog heden Burgweg geheeten.

De groote polderhofsteden, zooals Ammanswal (x) (in den volksmond thans algemeen « Hamerswal »), Hof ter helle (xx), Groot Labeur en Klein Labeur, liggen bezuiden den Burgweg.

De visschers bewoonden hoofdzakelijk den zoogenaamden wijk : Oostplaats (in de richting van Nieuwpoort) en ook de omliggen-

(*) Zie K. De Flou, *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen*, enz., 1914.

I, kol. 238 Ammans Wal. Land en hofstede te Oostduinkerke ; Ammandswalle (1235), Ammans Wal (1236), Ammans Walle (1246), s Ammans Walle (1607), Ammanswalle (1644), Amanzwolle (1842).

de wijken : Groenendijk, Voorduinen en Groote Duinen. De Oostplaats wordt thans Oostpark genoemd. Aldaar bevond in vroeger tijd de gemeenteweideplaats, in den volksmond « Noeneplek ». Die naam was mij een raadsel tot de tegenwoordige gemeentesekretaris, de Heer Van den Driessche, een Oostduinkerkenaar, mij de oplossing verstrekke. In den tijd toen de visschers, bedoeld werden de zeevisschers, nog een schuit (x) op het strand hadden liggen, waarmede ze bij vloed in zee staken, en in hun stalletje een koe hielden, bracht een koewachter elken dag gemeenschappelijk de beesten van de visschers van Oostplaats naar de « Noeneplek » om ze te laten weiden. Omtrent den « noene » (van 12 tot 3 uur, eigenlijk het negende uur van den dag te beginnen van 6 uur 's morgens) waren de koeien op de aldus genoemde plek aan het grazen. De kwajongens van het dorp gingen aldaar, op « Noeneplek », spelen. In de herinnering van de volwassenen, die als jongens aldaar hun vrijen tijd doorbrachten, is die naam blijven hangen.

Thans wonen de beroepsvisschers op « Noeneplek » niet meer als een kolonie vormend bij elkaar. Daar de Oostplaats vlak achter het verdwenen, door het beleg van Nieuwpoort totaal verwoeste middeleeuwsche visschersgehucht Nieuw-IJde is gelegen, waaraan nog alleen de « Spelle-plek » (**) te midden der duinen herinnert, mag men zich afvragen of de gespaarde haringvisschers van Nieuw-IJde (***) zich niet achteraf op de Oostplaats, evenals Nieuw-IJde afhankelijk van Oostduinkerke, hebben gevestigd. Heden ten dage echter wonen de meeste strandvisschers en in 't bijzonder de visschers te paard tusschen Oostduinkerke-dorp en Koksijde.

Vóór het badleven na 1900 nieuwe verkeerswegen voor de streek tusschen Nieuwpoort en Adinkerke (met de thans onafhankelijke badstad De Panne) opende, was deze streek zeer afgezonderd. Alleen de Burgweg verbond Oostduinkerke met Veurne over Koksijde eenerzijds, met Nieuwpoort anderzijds. Een weg over een ouden zeedijk, die in de Middeleeuwen het Zwijn van den IJzer

(*) Zie beschrijving van De Panne-schuit bij Fr. Bly, Onze zeilvischsloepen, Gent, uitgave Koninkl. VI. Academie, 1902, bl. 51.

(**) Zie mijn nota over « Spelleplek » in « Oostvlaamsche Zanten » : Westvlaamse zanten I. — De sage van de onvindbare Schat, bl. 102, 9e jg. nr 5 (Sept.-Oct. 1934).

(***) Over de IJden langs de Vlaamsche Noordzeekust raadplege men E. Vlietinck, De Yden van Vlaanderen (van Duinkerke tot Sluis), N.V. Standaard-Boekhandel, 1936 (Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding).

(niet te verwarren met het Zwiyn van Damme en Brugge) afbakende, voerde naar het oude en belangrijke landbouwdorp Wulpen.

DE VOLKSTAAL.

Wat de taal betreft hebben we dus te doen met een in de dialectkunde en volkskunde gekarakteriseerd relik-gebied, bewoond door een gemengde bevolking van landbouwers en visschers. In den volksmond stond deze streek bekend als « Bachten de kupe » met een toespeling op de Westvlaamsche uitspraak, maar tevens op het verborgen zijn der streek achter het boterland (de boterkuip) van Diksmuide-Veurne. De dialectkaartjes van De Bo (*) als van J. Jacobs (**) toonen duidelijk aan dat de scheidingslijn tusschen Oost-Westvlaamsch (Brugsch) en West-Westvlaamsch de loop van den IJzer volgt. De kasselrij van Veurne, waarbinnen Oostduinkerke-Koksijde gelegen is, bevond zich tusschen de kasselrijen van het Vrije van Brugge en Ieper oostwaarts, de kasselrijen van Belle zuidwaarts. Volgens De Bo is er een Oost-Westvlaamsch (Brugge en Ieper), een Midden-Westvlaamsch (Veurne) en een West-Westvlaamsch (Fransch-Vlaanderen), volgens J. Jacobs vormt het West-Vlaamsch van Veurne-Ambacht en van Fransch-Vlaanderen één dialect-eenheid.

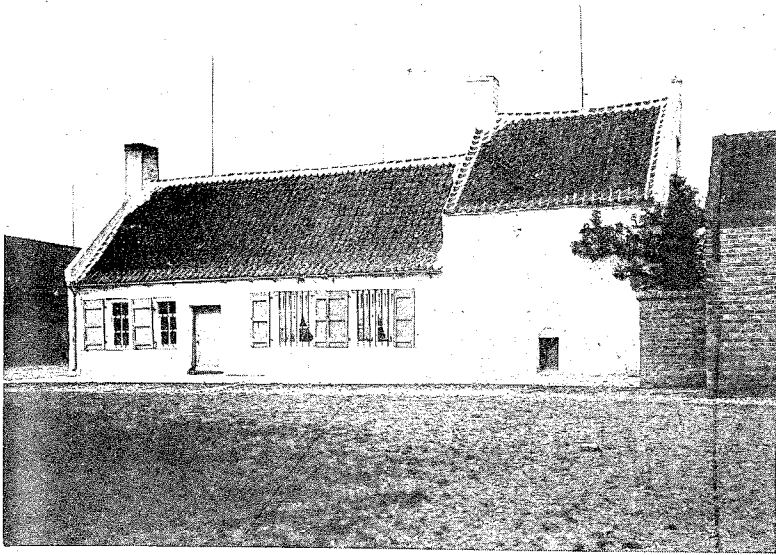
Volgens de voorloopige kaarten van den Westvlaamschen Dialektatlas van Dr. W. Pée schijnen hier ook de isoglossen de richting te volgen van het uitgangspunt: Nieuwpoort aan de monding van den IJzer naar het Zuiden toe tot Waasten (Warneton) aan de Belgisch-Fransche grens. Het West-Westvlaamsch vertegenwoordigt een archaischer stadium dan het Oost-Westvlaamsch.

HET VOLKSKARAKTER.

Het groot aantal daglooners van onze hooger aangehaalde statistiek van ± 1870 zou men op het eerste zicht geneigd zijn te verklaren door de behoeften van den groot-landbouw en vee-teelt van het poldergebied. Evenwel vertrouwde mij de huidige pachter van één der grootste polderhofsteden (57 hectaren) uit die buurt toe, dat de grootte landbouwers in 't algemeen de duinbewoners, hetzij zeevisschers of strandvisschers, als knechten moeilijk kunnen gebruiken. Ze deugen niet, volgens mijn zegsman, voor den landarbeid of voor het verzorgen der beesten, paarden of koeien. Ze kunnen niet gehoorzamen en willen steeds hun eigen zin doen

(*) In De Bo's Westvlaamsch Idioticon.

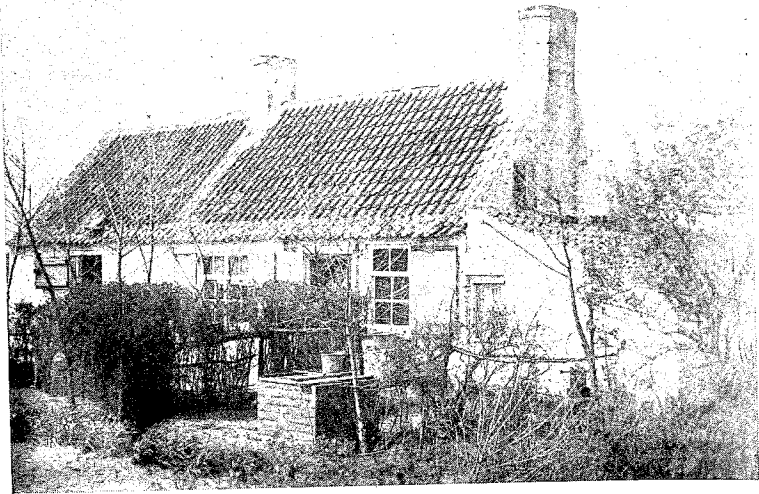
(**) In J. Jacobs, Het Westvlaamsch.

Type van polderhoeve (Hof ter Hille) te Oostduinkerke (foto Cl. Trefois)

Oude paardvisser (Pietje Hiele) met karte (foto Cl. Trefois)

Type van keete of visschershuisje te Oostduinkerke (foto Cl. Trefois)

Strandvisschersjongen met alaaam (spletplanke en kleine sleepporre)
(foto Cl. Trefois)

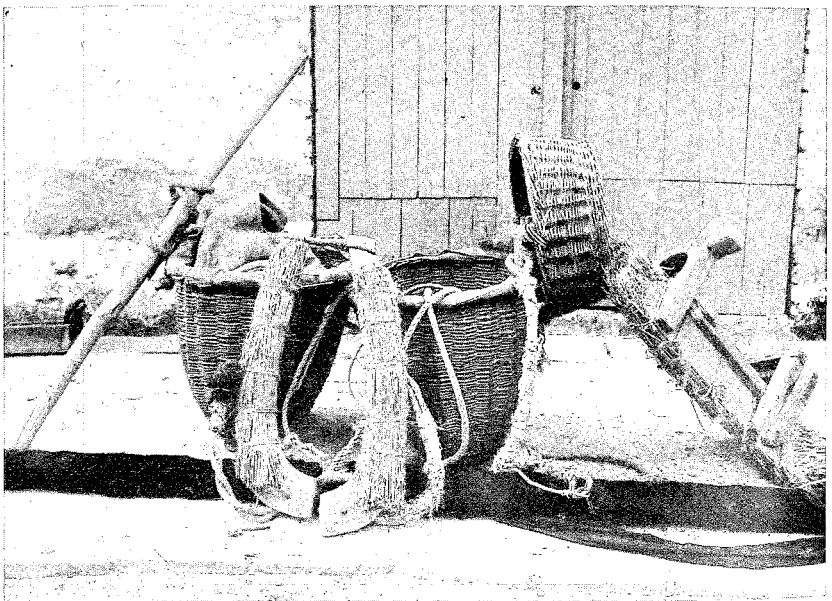
Paardvisscher na de garnaaivangst met kleine duindriewielkar (foto Cl. Trefois)

Polderlandschap met den « grondeloozen Put »
bij het Hof ter Hille te Oostduinkerke (foto Cl. Trefois)

Visscher te paard (foto *Cl. Trefois*)

Het « alaaam » van den visscher (foto *Cl. Trefois*)

of hun eigen weg gaan. Bijgevolg worden de knechten betrokken uit de landbouwdorpen van Veurne-Ambacht. Een ander voorbeeld van de eigenzinnigheid dezer bevolking is het volgende :

Een oud-generaal, afkomstig zelf uit de streek, had aan een van mijn andere zegslieden toevertrouwd, dat de jongens van de kust de slechtste soldaten waren van het Belgisch leger. Ze waren, naar zijn zeggen, stijfhoofdig en ongedisciplineerd, geheel onbruikbaar voor massale oefeningen, waar ze lijdelijk moeten bewegen en volgen.

Deze psychologische asociale trek valt wellicht te verklaren door de vroegere afzondering van de duinbevolking, die ze wat mensschuw had gemaakt, onder elkaar evenwel hebben ze ten allen tijde een zeer aaneengesloten groep gevormd, een ware groote familie, zooals ze zelf verklaren. Over de bloedsgemeenschap van deze duinbevolking schreef ik een bijdrage in het Nederlandsch tijdschrift voor volkskunde : « Eigen volk », nr van Januari 1938.

DE STRANDVISSCHERIJ : DE VISSCHERS TE PAARD.

Door den achteruitgang der groote zeevisscherij op IJsland en de te geringe opbrengst van de kleine zeevisscherij op de Noordzee een gedeelte dezer bevolking, op de zee georiënteerd, terug naar den landbouw met de strandvisscherij als nevenbedrijf.

Zoo komt het dat een aantal Oud-IJslandvaarders, die vroeger daglooners waren, met hun spaarcenten grond kochten of pachtten en aldus kleine boeren werden. Ze beoefenden bovendien het strandvisschen en daar ze in 't bezit waren van een paard of muil- ezel voor hun akkerbouw werden ze visschers te paard. Te weinig heeft men tot nog toe die verhouding van klein boerenbedrijf en visscherij te paard opgemerkt. We weten niet hoe oud het visschen te paard is? Dokumenten hieromtrent ontbreken zoo goed als geheel. Een rondvraag bij bevriende folkloristen leverde mij slechts weinig op.

Voor Nederland bv. :

In een opstel over het « Smelt-steken » (verschenen in het Nederlandsch Tijdschrift voor Volkskunde, 30, 1925, blz. 85 en vlg.) van Drs. P. J. Meertens komt een aanhaling (bl. 87) voor uit de Walchersche Arkadia van Matth. Gargon (1717), die aldus aanvangt :

« Nauwlijks waren zij om den hoek van de Schans, of zagen het strand vol van menschen, en vermaak. Sommigen krooden garnaat : *anderen sleepten den netten met paard en mannen door de Zee* : deezen ploegden ; geenen spaiden, en de Juffers met zonne-

hoeden, opgeschorte keurssen, en bloote voeten liepen achter den ploeg, en vielen, en vatten, en grabbelden, in de gemaakte vore » enz.

Op bl. 89 drukt Drs. Meertens een sonnet af, waarin tekstueel staat: « Men vangt hier Visch te paard ». In Zeeland, nl. op Walcheren, heeft men dus in de XVIIIe (hoogst waarschijnlijk ook reeds in de XVIIe eeuw) de visscherij te paard gekend. Bestaan er ook afbeeldingen van dat soort visschen? Mij voorloopig onbekend. Naar menschengeheugenis te Oostduinkerke (mijn zegsman is hier de Heer De Mey voornoemd) zou het visschen te paard te Oostduinkerke-Koksijde niet ouder zijn dan ± 1840 . Kleine boeren voerden het in als nevenbedrijf, terwijl een gedeelte der zeevisschers, oud-IJslandvaarders, de voorkeur gaven aan de visscherij met kleine booten als hoofdbedrijf, vooral sedert 1885. Evenwel verviel deze zeevisscherij, waarbij de booten bij ebbe op het strand achterbleven, bijna geheel na 1900. Toen gingen sommige zeebonken van lieverlede tot het boeren en de strandvisscherij te paard over, terwijl de anderen zich bij de nieuwe mogelijkheden en uitkomsten van het zich meer en meer ontwikkelende badleven aanpasten.

Men heeft reeds meermalen de vrees uitgesproken dat het pittoreske strandvisschen te paard in dezen uithoek van den Noordzeekust zou verdwijnen, zooals het ook elders spoorloos verdwenen is.

Moesten de visschers te paard waarlijk beroepsvisschers zijn, dan zou die vrees volkomen gewettigd zijn, omdat deze wijze van visschen niet al te bijster veel opbrengt en slechts gedurende een deel van het jaar, nl. in den wintertijd, met eenigen bijval kan beoefend worden. Maar de visschers te paard zijn eerst en vooral kleine boeren en zolang deze kategorie van duinlandbouwers van de opbrengst van haar zandakkers kan bestaan, zal ze de strandvisscherij als nevenbedrijf blijven uitoefenen.

Zoo verdient het paard of de muil ook 's winters zijn haver!

Indien deze rationeele verklaring van het gebruik van een trek-dier bij het visschen kan voldoen, vermits ook het strandvisschen met sleepnetten door menschen getrokken tot op den dag van heden ter plaatse bestaat, is nochtans de vraag gewettigd of het voorbeeld niet van elders komt? Strandvisschen te paard is slechts mogelijk daar waar er een vlak zeestrand is zooals langs den Oostelijken rand der Noordzee. Ook elders kan deze voorwaarde voor handen zijn, zooals we hierboven vernomen hebben, in Zeeland.

In een artikel van een zekeren Yves Ro (een pseudoniem), getiteld « Coxyde » en verschenen in het « Bulletin du Touring Club de Belgique », XXXIIe Année, n° 11, (1^r juin 1926) las ik het volgende :

« Toute cette honnête population des côtes vit surtout de poissons bouillis, de pommes de terre et d'oignons que fournissent les enclos minuscules. Les jours assez nombreux où le vent capricieux ne permet pas aux chaloupes de sortir du port, ces rudes marins, ces vigoureux pêcheurs redeviennent des paysans et se courbent sur le petit champ défriché par leurs pères dans les sables jadis inféconds.

A ces travaux que de temps immémorial ont suffi à l'activité du pays ils joignent *un genre spécial de pêche dont on retrouve du reste, les primitives méthodes sur le littoral hollandais vers Hoek van Holland, Scheveningen en Katwijk, ainsi que dans le Holstein vers l'embouchure de l'Elbe.*

C'est la pêche équestre, dont nulle part ailleurs, sur la côte belge, on ne rencontre des adeptes. Montés sur de forts chevaux, les pêcheurs remorquent parallèlement à l'estran, de larges filets, aux mailles serrées dans lesquels se prennent les crevettes et les soles minuscules, mais exquises, de ces parages.

Ce dur labeur terminé, après des heures et des heures passées dans l'écume des vagues, de longues files de cavaliers étranges, pittoresquement juchés sur leurs montures qu'encombrent les paniers d'osier et les hampes de filets repliés, regagnent les petites fermes disséminées dans les dunes, sous la lumière triste du ciel nuageux ».

Indien de inlichtingen van den Heer Yves Ro juist zijn, ware het interessant de verdere verspreiding van dat visschen te paard na te gaan en het verband met den ekonomischen en agrarischen toestand van de paardvisschers te bestudeeren.

Voor Oostduinkerke zelf heb ik een klein onderzoek ingesteld aan de hand van de gegevens van de officieele Landbouwtelling van 1937.

Ik onderzocht 417 verklaringen. De resultaten zijn als volgt :

1) Aantal landgebruikers, die meer dan 5 hectaren bewerken :	70	16.7 %
2) Aantal landgebruikers, die minder dan 5 hectaren en meer dan 1 hectare bewerken :	89	21.4 %
3) Aantal landgebruikers, die minder dan 1 hectare bewerken :	258	61.9 %
	<hr/>	
	417	100 %

Al de mij bekende visschers te paard vallen onder de 2e categorie, d.w.z. de landgebruikers die minder dan 5 hectaren en meer dan een hectare in bezit of in pacht hebben. De menschen van de streek rekenen nog meestal met roeden en gemeten, hetgeen nogmaals het karakter van relict-gebied van het door ons bestudeerde gebied bevestigt.

Eén roe is vier stappen, ongeveer 3.75 m. (in Oost-Vlaanderen, althans in het N. W. omstreken van Zomergem 3.85 m., de boeren onderscheiden een kleine (3.85 m.) en een groote roe), één gemet is 300 roeden (uitgesproken roen), één hectare vertegenwoordigt twee gemeten.

Hierin bijgestaan door den Heer De Mey voornoemd telde ik onder de landgebruikers van Oostduinkerke acht paardvisschers. Samen met Koksijde kan het aantal misschien het dubbele bedragen, dus 16.

De 8 paardvisschers van Oostduinkerke hebben de hiernavolgende grondoppervlakte in bewerking :

1) Ch. Legein-Ureel	3 hect. 23 a.
2) S. Willaert	1 hect. 17 a.
3) H. Vermoote	1 hect. 20 a.
4) H. Thybaut	1 hect. 65 a.
5) E. Ollieuz	1 hect. 50 a.
6) R. Mus	1 hect. 32 a.
7) V. Legein	1 hect. 59 a.
8) D. Geryl	1 hect. 20 a.

Twee paardvisschers van Koksijde, die grond hebben op het gebied van Oostduinkerke bewerken :

1) L. Hiele	1 hect. 10 a.
2) E. Plaetevoet	4 hect. 19 a.

De bekende driehoeksverhouding (*), die een evenwichtsverhouding is tusschen het aantal menschen, de hoeveelheid en de soort van het vee en den bodem met de voedingsgewassen, is hier zonder twijfel van toepassing :

« De menschen voeden zich met vee- en bodemproducten. Vee en bodem verschaffen de menschen werkgelegenheid. Het vee voedt zich met de bodemproducten en moet deze dus met den mensch deelen. Het kan de taak van den mensch ook verlichten. De voedergewassen leven door de bodembewerking en door de van mensch en dier afkomstige meststoffen...

(*) Zie P. A. Barentsen, Het Oude Kempenland, Groningen, P. Noordhoff, 1935, bl. 261.

De hoeveelheid vee wordt geregeld ten naasten bij en tot op zekere hoogte naar de gezinsgrootte en den leeftijd der gezinsleden. Er wordt meer vee aangeschaft en er wordt meer bouwgrond in gebruik genomen, naarmate het gezin grooter en de leden ouder worden ». De gezinnen van Ch. Legein-Ureel en E. Plaetevoet, die meer grond in pacht hebben dan hun standgenooten, zijn dan ook in vergelijking met de andere kroostrijke gezinnen.

DE BEHUIZING : DE « KEETE » OF DUINWONING

Insgelijks onder invloed van de kroostrijkheid ondergaat de traditioneele behuizing bepaalde wijzigingen, die we hier ter plaatse in hun ontwikkeling kunnen nagaan.

De typische woning van de duinstreek is de rechthoekige naar het Zuiden georiënteerde langgevel met scheidingswand in het midden. De deur valt in één der aldus gevormde kamers, nl. de keuken. Een gevolg is dat één der vensters, nl. deze van de keuken meestal smaller is dan deze van het slaapvertrek. De oorspronkelijke ramen zijn alle schuiframen, voorzien van houten luiken, alhier « watervensters » genoemd. De uitbouw van schuur en eventueel stal geschiedt steeds in de lengte. Bij uitbreiding van het gezin, en indien de vliering of zolderruimte, bereikbaar door een luik (valdeur) langs een tegen de keukenzoldering (tusschen twee balken) beweegbare houten trapladder, niet voldoet, wordt een bijkamer onder lessenaarsdak bijgebouwd of een huisje van dezelfde afmetingen met of zonder ingangsdeur aan den oorspronkelijken langgevel toegevoegd.

Een kelderruimte of spinde (melkkamer) op de hoogte van de keuken is naar de Westzijde voorzien, waar het dak tot laag tegen den grond komt. De vroegere keuken had soms een uitsprong voor de alkoof, alhier « koetsje » geheeten. Een vierkanten put en een bakhuis, ook als zoogenaamde zomerhuis in het goede seizoen bewoond, en dat steeds den vorm heeft van een miniatuur-rechthoekigen langgevel, ontbreekt bijna nooit.

Een geëvolueerde type met halve verdieping, aangewend voor de groote hoeven — groot in vergelijking met de meestal kleine behuizingen van de duinbewoners — is insgelijks van lieverlede ontstaan. Den zelfden langgevel vinden wij als onderdeel van de polderhoeve terug, waar alsdan deze langgevel als zomerhuis in gebruik wordt genomen.

De hoofdgevel van de in open kwadraatvorm gebouwde polderhoeve, die soms een dubbel afgesloten bedrijfsruimte of hofstede vormt,

1^e) door de kwadraatvormige plaatsing der gebouwen zelf en een muur met hek ;

2^e) door de omwalling met inrijpoort van het erf ;
vertoont steeds een « voute », uitgesproken « voulte » (melkkamer) met de boven de lagere bedaking uitstekende slaapkamer (voutekamer genaamd), waar de meesters slapen. Bij verbouwing is het thans dikwijls « pronkkamer » of « logeerkamer » geworden.

Tusschen de woning van den kleinen duinboer en deze van den visscher is er eigenlijk weinig verschil, tenzij in de afmetingen.

De kleine boer, die als nevenbedrijf het visschen te paard beoefent, stalt zijn paard in een afgesloten ruimte van zijn schuur, die in het verlengde van het woonhuis is gebouwd.

DE STRANDVISSCHERIJ : DE KORDEELVISSCHERS

Het is een onjuiste meening dat het strandvisschen gedurende gansch het jaar wordt beoefend. Weliswaar treft men 's zomers aan het strand, in de Juli- en Augustmaanden, soms een aantal — drie of vier — paardvisschers aan, maar de vangst, die zij alsdan gedurende de vijf à zes uren van den vloed verwezenlijken is weinig loonend. De vraag naar garnaal is nochtans wegens het badleven gestegen, maar het nevenbedrijf van het visschen te paard geldt niet in de eerste plaats verkoop aan vreemden, al gebeurt het wel natuurlijk, maar de dagelijksche aanvulling van de huishoudelijke voeding. Dat is vooral noodig in de wintermaanden, die, behalve December en Januari, de beste maanden zijn voor de garnalvangst. Het is dan ook gedurende den winter dat het aantal der strandvisschers aanzienlijk aangroeit, niet alleen datgeen van de visschers te paard, noodzakelijk beperkt door de economische omstandigheden, die het onderhoud van een paard of muilnier veronderstellen, maar vooral het getal van de kordeelvisschers. Daar het kordeelvisschen slechts weinig kosten medebrenkt en niet onderhevig is aan taksen — werklozen mogen er aan meedoen, op voorwaarde hun vangst voor eigen gebruik aan te wenden — wordt het fel beoefend door allen voor wien tijd geen geld beteekent, door jong en oud, ook soms door vrouwen.

Ik heb me willen vergewissen van hun betrekkelijk aantal :

Aantal landgebruikers te Oostduinkerke : 417.

Aantal paardvisschers : 8 (0.019 %);

Aantal beroepvisschers (patroons en matrozen) : 16 (0.038 %).

Aantal bekende kordeelvisschers : 58 (0.139 %).

In werkelijkheid is het aantal kordeelvisschers veel grooter, omdat de volwassen en halfvolwassen huisgenooten, ja, ook de vrou-

wen, aan dat strandvisschen mededoen. Het meerendeel
deelvisschers zijn daglooners, werklooze ambachtslieden (timme-
leiden en metselaars), over het algemeen zeer kleine landgebru-
ikers, die ten hoogste 1 hectare bewerken, in de meeste gevallen
is het echter veel minder: 10 à 40 of 50 aren. Slechts een paar
gebruiken nog het « kruinet », d.i. het steeknet, dat als miniatuur-
vischtuig door de spelende stadskinderen aan het strand wordt ge-
bruikt. Het slepen van de korre of sleepnet door een, twee of meer
mannen of vrouwen, komt echter tusschen Nieuwpoort en De Pan-
ne nog wel voor.

HET ALAAM DER STRANDVISSCHERS

We gaan thans over tot een beknopt overzicht van het voor de
strandvisscherij aangewend alaaam. Zooals we na het bovenstaan-
de kunnen vermoeden, onderscheiden we het alaaam van

- 1°) het kordeelvisschen,
- 2°) het steekvisschen, en
- 3°) het sleepnetvisschen te voet en te paard.

HET KORDEELVISSCHEN

De kordeelvisscher begeeft zich naar het strand voorzien van
een kordeel of lijn, een mand en een spade van een bijzonderen
vorm (zie fig.). Deze laatste dient om de strandwormen, die als
aas dienen, te steken. De mand wordt op den rug gedragen door
twee linnen banden of touwen aan de ooren en aan den bodem van
van de mand vastgemaakt. Het kordeel, aan hetwelk de lijntjes
(50, 100, soms 200) om de 50 cm. zijn vastgeknoopt, is door de
haakjes (algemeen « hoekjes » genaamd, vandaar ook de benaming
van « hoekjesvisschers ») van de lijntjes (« kensters geheeten ») op
vernuftige wijze aan een « spletplank » (zie fig.) verbonden, die
dwars over de mand tusschen de ooren ervan wordt geplaatst.

Met de spade op den schouder en voorzien van de verdere be-
noodigheden, zooals een doosje met zagemeel voor de wormen en
kurkjes, gaat de kordeelvisscher bij ebbe op het strand zijn kor-
deel leggen. Het kordeel om bestand te zijn tegen het zeewater
werd voorafgaandelijk getaand in kokend water waarin koffiegrijs
werd gemengd.

Het wordt zorgvuldig op een zandbank in de richting van de
aanrollende zee uitgespreid en de « hoekjes » van de « kensters »
(lijntjes van 20 à 30 cm. lengte) van aas voorzien.

De uiteinden van het kordeel worden daarna bevestigd door een
« dutse », d.i. een bosje geplooid en samengebonden helmgras, dat

in het zand wordt geduwd. De « dutse » is met een touwtje verbonden aan een « boei » of rond kurkje (« hoekje »), dat bovendrijft bij opkomende tij, zoodat de ligging van het kordeel goed zichtbaar blijft en het gemakkelijk kan terug gevonden worden, althans wanneer de zee intusschentijd niet te ruw is geworden. Een ruwe zee is inderdaad niet zeldzaam en is schuld dat wel eens kordeelen verloren gaan.

In gunstige gevallen brengt een kordeel van 50 « kensters » wel 25 vischjes op, ongeveer 2 kg. visch. De buit bestaat uit middelmatige schollen (« schullen »), die een hoofdbestanddeel uitmaken van den winterkost der duinbevolking.

HET STEEKNETVISSCHEN.

Zooals hooger aangestipt wordt het steeknetvisschen nog maar weinig beoefend. Evenals met het sleepnet wordt hoofdzakelijk op garnaal gevischt, maar het steeknet dient ook om schelpen te vissen. Deze schelpen zijn bestemd voor het kippenren om in de kalkbehoefte van de kippen te voorzien. Vroeger werden de fijngestampte schelpen ook gebruikt bij de bereiding van mortel.

De steeknetvisschers worden algemeen « gernaartkruiers » genoemd. « geernaart » of « garnaat » is de naam voor garnaal aan onze Vlaamsche Noordzeekust.

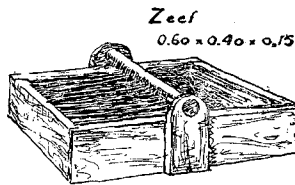
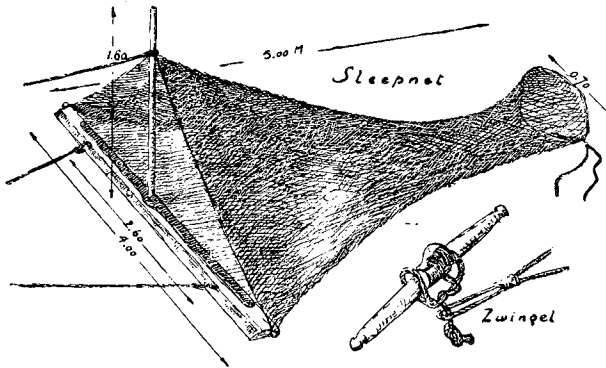
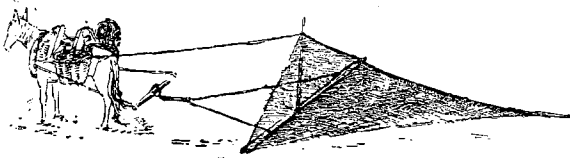
HET SLEEPNETVISSCHEN.

Het principie van het sleepnetvisschen is hetzelfde voor het vissen te voet, te paard of met de schuit: het langwerpige net, « korre » genoemd, wordt opgehouden door een beugel of een stok en gesleept. Het is vooral het vissen te paard dat onze aandacht verdient wegens het paardentuig (in strandvisscherstaal: « zeetuig »), de manden en het net, dat « karte » wordt genoemd.

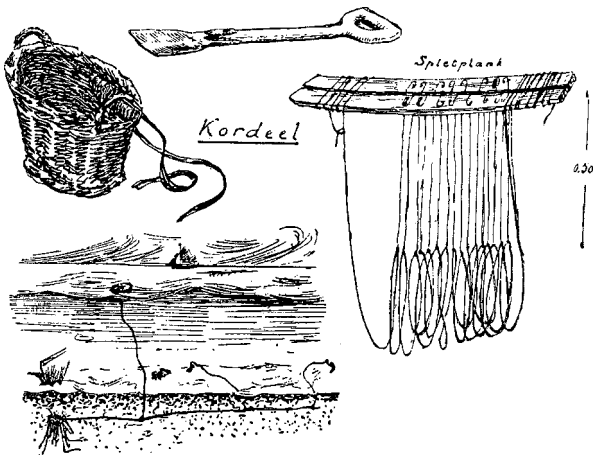
Het optuigen van het paard vraagt bijzondere zorg. Een grove deken wordt over den rug van het paard gelegd en vastgesnoerd met een stevig touw of een singel in plaats van een buikriem.

Het gareel (uitgespr.: greel) bestaat uit twee halfmaanvormige platte houten deelen langs de binnenzijden voorzien van stroobussels om de huid van het trekdier te beschermen. De strengen, die aan het gareel vastzitten, loopen door tot een « zwingel », die het net met behulp van een « trekkoord » sleept.

Het zadel (uitgespr.: zaal, zale), eveneens uit hout vervaardigd, rust op een bussel stroo. Het vertoont een zeer eigenaardigen vorm (zie foto).

Teekening van paardvisschersalaam door Prof Ing. J. Cnops

Teekening van strandvisschersalaam door Prof. Ing. J. Cnops

Langs beide zijden van het zadel worden de korven gehangen, waarin de vangst wordt overgegoten uit een mand (« paander » of « krumande »), die zijdelings aan één der korven is vastgemaakt en die als zift (« zeef ») dienst doet. Bij den paardvisscher thuis heeft men ook ziften in hout (zie fig.).

Aan den anderen korf is de stok, die het net bij het visschen moet openhouden, vastgebonden. De opgerolde « karte » wordt in de breedte achter het zadel geplaatst en maakt den indruk van een balanceerstok. Wanneer de paardvisscher zich op weg begeeft, legt hij een soort kleine kafzak boven op het harde zadel en neemt stevig plaats op zijn schommelenden troon. Bij navraag bij verschillende paardvisschers werd mij de verzekering gegeven dat het alaaam voor het paardvisschen hoofdzakelijk door de visschers zelf wordt vervaardigd: gareel, zadel en net zijn eigen fabrikaat.

Alleen touw en mand worden bij touwslager en mandenmaker (« mandenbreier ») gekocht. Het noodige touw voor een karte kost thans ongeveer 100 frank. Netten worden 's winters door de vrouw in den familieskring gebreid en gescheurde netten worden er onder kout en gezang gezamenlijk geboet.

Bewust van zijn waardigheid zet de paardvisscher zijn viervoetig schip in gang en wandelt hij met de karakteristieke deining langs de eenzame duinpaden zeewaarts toe.

Een paar visschers te paard geven er echter thans de voorkeur aan hun paard voor een kar te spannen, b.v. de eveneens belangrijke kleine of middelmatige duindriewielkar, om langs de gebaan-de wegen in vlugger tempo naar het strand te rijden.

Het is een eigenaardig zicht zulk een primitief gerij over de vlakke autobaan te zien voorbijtrekken al moet het in schilderachtigheid onderdoen voor de kavalkade dwars door de duinen. Het is schier een Oostersch woestijn-visioen van aangrijpende schoonheid!

We zouden hier nog kunnen uitweiden over het visschen zelf, het schiften of sorteeren, het spoelen en het koken der garnalen, waarvan de drie laatste bewerkingen om en in het bakhuis geschieden.

De opbrengst van een 6-tal uren zwaren arbeid, meestal bij wind, koude, regen en ontij, ook 's nachts, bereikt zelden meer dan een 15- à 20-tal kilogram garnaal. Het is alles wel overwogen zuurgewonnen « muziek » bij den dagelijkschen boterham, maar, zooals meer bij volksmensen werd opgemerkt, het harde en tijd-roovende werk komt niet in tel, omdat het een bijverdienste geldt.

SLOTBESCHOUWING

Wordt het voortbestaan van het paardvisschen, deze zoo bij uitstek schilderachtige vorm van de strandvisscherij langs onze Vlaamsche Noordzeekust, onmiddellijk bedreigd? M.i. neen, zoo lang geen meer winstgevende nevenbedrijf zich in de buurt van de duinstreek voordoet, maar mettertijd zal dat met de ontwikkeling van het badleven hoogst waarschijnlijk wel het geval zijn, tenzij het paardvisschen een « sport » wordt. Maar is het dan nog wel ècht? We hoeven de werkelijkheid zonder romantiek te leeren inzien. De strandvisscherij is geen pleziertje, het is harde noodzakelijkheid, maar een noodzakelijkheid omstraald van de poëzie van de zee, van de blonde, bruisende Noordzee, waarvoor geen Dietsch hart ongevoelig is.

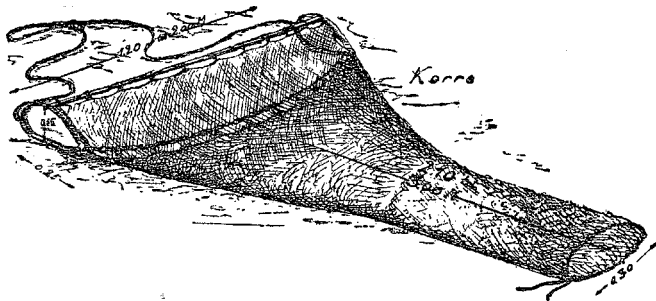
De strandvisschers, in 't bijzonder de paardvisschers, vullen het zielsbeeld aan, dat we over de Noordzee van kindsbeen af in ons hart dragen. Het zou jammer zijn moesten hunne vertrouwde gestalten, die, zoo fier op hun zeepaarden gezeten, zich afteekenen tegen duin en lucht, voor goed verdwijnen.

Het zou minder jammer zijn voor ons, die er trouw de levendige herinnering van bewaren, dan voor onze nakomelingen, die zich zouden moeten vergenoegen met het bekijken van de plastische en ikonographische dokumenten, die één of ander folklore-museum te hunner intentie en leering aan de vergetelheid zou hebben onttrokken!

We hebben het dan ook als een daad van piëteit beschouwd enkele aspecten ervan te hebben kunnen vastleggen in woord en beeld vóór het té laat zou zijn.

Mocht U ze interessant vinden als bijdrage tot de Vlaamsche folklore dan ware onze moeite niet tevergeefs geweest!

P. DE KEYSER.

Teekening van de kleine sleepkorke door Prof. Ing. J. Cnops